

Отримано: 07.01.2026

Прорецензовано: 09.01.2026

Прийнято до друку: 16.01.2026

email: v.balukh@chnu.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-5633-5035>DOI: <http://doi.org/10.25264/2409-6806-2026-37-104-110>Балух В. Митрополит Ісидор і Флорентійська унія: спроба повернення статусу Київської митрополії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Історичні науки»*. Острог, 2026. Вип. 37. С. 104–110.

УДК: 678«1439»:271.222(477)-722.51

**Василь Балух,***доктор історичних наук, професор кафедри філософії та культурології  
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

## МИТРОПОЛИТ ІСИДОР І ФЛОРЕНТІЙСЬКА УНІЯ: СПРОБА ПОВЕРНЕННЯ СТАТУСУ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ

*Стаття присвячена аналізу однієї з найбільш болючих проблем церковно-релігійного життя – поєднанню католицького Заходу й православного Сходу, спроба якого була здійснена на Ферраро-Флорентійському соборі 1438–1439 рр., та ролі в цьому процесі митрополита Київського Ісидора.*

*Констатовано, що унія з самого початку носила більш політичний, а ніж церковно-догматичний характер. Обидві сторони ставили перед собою власні цілі: Візантія прагнула здобути союзника в боротьбі з турками, а Римський Апостольський престол – зміцнити позиції папства після Базельського собору за рахунок підкорення Православної церкви.*

*У процесі дослідження виявлено, що призначення Ісидора Солунського митрополитом Київським, якій відіграв важливу роль в укладенні унії, мало на меті не лише поширити унійні ідеї на православному Сході, а й відновити статус Київської митрополії.*

*До причин невдачі унії можна віднести неоднозначну позицію щодо цих ідей світської влади (Польщі, Московії), опозицію з боку частини візантійського духовенства й несприйняття іншими східними патріархатами. Проте історія показує, що радше можливим є об'єднання економічних, політичних і культурних інтересів, ніж подолання православно-католицького непорозуміння, яке багато століть поспіль бентежить християнський світ.*

**Ключові слова:** Апостольський престол, Візантійська імперія, Константинопольський патріархат, Ісидор, Київська митрополія, унія, Русь, філіокве, Флоренція.

**Vasyl Balukh**

## ISIDORE OF KYIV AND THE UNION OF FLORENCE: AN ATTEMPT TO RESTORE THE STATUS OF THE KYIV METROPOLIS

*The article is devoted to the analysis of one of the most painful problems of church and religious life – the union of the Catholic West and the Orthodox East, an attempt at which was made at the Ferrara-Florence Council of 1438–1439, and the role of Metropolitan Isidore of Kyiv in this process.*

*It has been established that the union from the very beginning was more political than ecclesiastical and dogmatic in nature. Both sides set their own goals: Byzantium sought to gain an ally in the fight against the Turks, and the Apostolic See sought to strengthen the position of the papacy after the Council of Basel by subjugating the Orthodox Church.*

*In the process of research, it was revealed that the appointment of Isidore of Thessalonica as Metropolitan of Kyiv, who played an important role in concluding the union, was aimed not only at spreading union ideas in the Orthodox East, but also at restoring the status of the Kyiv Metropolis.*

*The reasons for the union's failure include the ambiguous position of secular authorities (Poland, Muscovy) regarding these ideas, opposition from part of the Byzantine clergy, and rejection by other Eastern patriarchates. However, history shows that it is more possible to unite economic, political, and cultural interests than to overcome the Orthodox-Catholic misunderstanding that has troubled the Christian world for many centuries. And this is natural, because religion is once again becoming a moral imperative of society. It is this church-religious confrontation, generated by Latin hegemonism and Byzantine pretensions, that remains insurmountable to this day.*

**Keywords:** Apostolic See, Byzantine Empire, Patriarchate of Constantinople, Isidore, Kyiv Metropolis, union, Rus, filioque, Florence.

Після Великої схизми між церквами Заходу і Сходу питання унійності неодноразово піднімалися не лише на церковному, а й державному рівнях. Особливо гостро воно постало в період османської загрози для Візантійської імперії. Першою спробою об'єднання стала Ліонська унія 1274 р., неприйнята на Сході та засуджена Константинопольським собором 1285 р.

Реальнішою виглядала Флорентійська унія 1439 р., безпосереднім і активним учасником якої був митрополит Київський Ісидор Солунський. Проте й вона виявилася безуспішною. Були й інші успішніші (наприклад Берестейська унія 1596 р.) та менш важливі (як-от Ужгородська, 1649 р.; Мукачівська, 1664 р. тощо).

Утворення Європейського Союзу, членами якого є держави з різним адміністративним устроєм, розмаїтою ідейно-культурною спадщиною, протилежними релігійними світоглядами знову і знову ставлять на порядок денний проблему єдності Християнської Церкви.

Не залишалися осторонь цієї проблеми і предстоятелі Київської митрополії. Особливу роль у спробах її вирішення відіграв митрополит Київський Ісидор (1437–1458), який прагнув утвердити цим особливий статус Київської митрополії на православному Сході.

Такі спроби продовжуються й понині. Так 29 листопада 2025 р. у підписаній декларації, присвяченій 1700-річчю Першого Вселенського (Нікейського) собору, папа Римський Лев XIV та Вселенський патріарх Варфоломій I висловили бажання відновити «повне сопричастя» між Католицькою та Православною церквами. Саме цьому питанню присвячене наше дослідження, яке залишається актуальним і дотепер.

**Об'єктом** дослідження є концептуалізація унійної проблематики в контексті дослідження історії Українського православ'я, а **предметом** – участь митрополита Ісидора в укладенні Флорентійської унії та причини її невдачі.

**Мета дослідження** полягає у визначенні ролі митрополита Київського Ісидора у процесі поєднання католицького Заходу і православного Сходу на прикладі Ферраро-Флорентійської унії.

Виходячи з мети, поставлені такі **завдання**:

- визначити причини укладення унії та її політичний характер;
- проаналізувати роль Ісидора у проведенні Ферраро-Флорентійського собору;
- виявити основні проблеми, з яких велися дискусії на Соборі;
- означити ставлення до унії на православному Сході, зокрема на території Київської митрополії;
- визначити причини несприйняття унійних ідей;
- накреслити перспективи поєднання латинського Заходу і православного Сходу.

Роль митрополита Київського Ісидора у прийнятті Флорентійської унії та поширенні унійних ідей на православному Сході була предметом зацікавленості багатьох істориків і богословів. Серед них В. Балух [1; 7], Б. Бучинський [2-3], І. Власовський [4], С. Головащенко [5], Б. Гудзяк [6], Н. Кочан [8], Ф. Марисюк [9], М. Чубатий [11], В. Шевченко [12] та ін. Проблема укладення Флорентійської унії розглядалася й низкою закордонних дослідників – А. Зіглер [18], Я. Коженовський [14], А. Левіцький [15] тощо.

Відчуваючи неминучу загрозу з боку османів, імператор Іоан VIII Палеолог спільно зі східним духовенством, убачив можливість військової допомоги від Заходу в церковному об'єднанні. І це, незважаючи на опір духовенства і партії зилотів, думки яких на поч. XV ст. озвучив візантійський полеміст Йосиф Врїєнній: «Нехай ніхто не обманюється спокусливими надіями, що італійські союзницькі війська рано чи пізно прийдуть до нас. Хоча вони прикидаються, що стануть на наш захист, але вони візьмуть зброю для того, щоб зруйнувати наше місто, народ і ім'я» [1, с. 185]. Незважаючи на це, імператор шукав прихильником цієї ідеї серед архієреїв і духовенства, розглядаючи унію з суто політичної точки зору.

Але, якщо у Візантії розглядали унію як акт укладання союзу із західними правителями для користі державі, то у Ватикані – як політичний акт – спочатку для зміцнення престижу папи після Базельського собору, а потім – для підпорядкування Апостольському престолу Православної церкви. Тобто цілі були різними, а прагнення співпадали. Богословська ж складова стояла на другому плані.

Шукаючи підтримки, імператор призначив патріархом свого однопумця Йосифа II. Слід відзначити, що частина грецьких ієрархів бажали унії з релігійних мотивів (патріарх Йосип II, архієпископ Віссаріон, ігумен одного з Константинопольських монастирів Ісидор та ін.). Особливу роль імператор надавав слов'янському православному Сході, висвятивши на Київську митрополію грека чи болгарина Ісидора Солунського, знавця слов'янської мови, оратора й дипломата, прихильника унії:

«Унія створить великий пам'ятник, якому позаздрить Родосський Колос, верх якого сягає неба і чий блиск буде видно на Сході і на Заході» [1, с. 186].

Цьому сприяла ситуація, що склалася в Київській митрополії. 1435 р. з невідомих причин загинув митрополит Герасим, спалений противниками у Вітебську. Цим скористалася Московія, де нарекли митрополитом Київським єпископа Рязанського Іону, якого князь московський Василій II відправив на поставлення до Константинополя. Однак, як ми відзначали, там уже висвятили Ісидора [4, с.115-116].

Ким був Ісидор і які причини спонукали його стати прихильником унії?

Майбутній митрополит народився в південній Греції (Салоніках). Можливо, був членом родини Палеологів або принаймні пов'язаний із нею. Він прибув до Константинополя, постригся в ченці і там був призначений ігуменом монастиря святого Димитрія. Добре знав латинь і мав значну славу як теолог і досвідчений оратор.

Це був час, коли константинопольський двір, напередодні його остаточного знищення турками, розглядав можливість порятунку від західних князів у результаті возз'єднання з Римом. У 1434 р. Іоан VIII Палеолог (1425–1448) відправив Ісидора до Базеля у складі посольства для початку переговорів на Базельському соборі. Тут він виголосив знамениту промову про пишноту Римської імперії в Константинополі, але його зусилля не привели до об'єднання церков.

Будучи вихованим у візантійських традиціях, турбуючись про майбутнє своєї держави та поставлений імператором на Київську кафедру, Ісидор проникся ідеєю об'єднання церков. Тоді Київська кафедра обіймала всі православні єпархії на слов'янському сході. Долучити таку територію до об'єднаного процесу було дуже важливо з кількох причин. Оскільки Західна церква, переживши Велику схизму, почала зміцнювати не лише церковний, а й політичний авторитет, Візантія сподівалася на всебічну військову допомогу від європейських країн. Однак за допомогу потрібно було йти на певні поступки. Візантійський імператор і патріарх вирішили поступитися Заходу за рахунок православного Сходу, оскільки в державі Церква й імператорська влада завжди були взаємозалежними [6, с. 49].

Неоднозначною була й ситуація на сході Європи, де набирала потуги Московія. Свідченням стало не лише перенесення осідку Київського митрополита в Москву (1325), а й прагнення Московії мати свою Церкву. Тому початок XV ст. позначився гострою боротьбою між Великим князівством Литовським, Московією і Константинополем за Київську кафедру. 1415 р. з ініціативи литовського князя Вітовта місцеві єпископи поставили митрополитом Київським і всієї Русі Григорія Цамблака [5, с. 221]. Цим була продемонстрована як антимосковська, так і антивізантійська позиція Православної церкви в українсько-білоруських землях. Проте, після смерті Цамблака (1420) й українсько-білоруськими, й московськими єпархіями ще керували спільні митрополити.

Митрополит Ісидор прибув у Москву в квітні 1437 р. і відразу зустрів несприйняття. Можливо саме тоді в нього зародилися плани, що привели до підтримки унійної ідеї та відродження за допомогою неї впливу і могутності Київської митрополії. Правда, викликає подив, чому Ісидор прибув не в давній осідок митрополії, м. Київ, а поїхав до Москви. Єдиним виправданням може служити уже десятилітня традиція перебування осідку в столиці Московії. Так чи інакше, точно судити про плани митрополита не приходиться через відсутність автентичних джерел.

Постає ще одне питання: як Ісидора відпустили на собор у Феррару? Ми пояснюємо це ще існуючим авторитетом візантійського імператора і прагненням отримати підтримку від патріарха Константинопольського щодо автокефалії Московської церкви.

Зібраний спочатку у Феррарі (8 січня 1438 – 10 січня 1439), а згодом у Флоренції (26 лютого 1439 – 26 травня 1442), собор після обговорення і погодження чотирьох спірних питань між Західною і Східною церквами (наука про Святого Духа, про чистилище, про опрісноки та примат папи), 6 липня 1439 р. проголосив соборну постанову про возз'єднання церков. На одній із сесій Собору головував митрополит Ісидор [13, р.174].

Унійний акт підписали 16 кардиналів, 59 архієпископів і єпископів, 4 глави великих чернечих орденів, 41 опат латинських монастирів. Не погодилися з умовами унії Ефеський митрополит Марк та Ставропільський митрополит Ісая. До більшості приєдналися й представники Руської церкви, а саме митрополит Київський Ісидор і єпископ Авраамій [12, с.143].

У наше завдання не входить розгляд полеміки на Соборі, оскільки пріоритетним є сприйняття і реалізація унійних ідей руським церковним проводом. Уже після підписання унійного акта ще в Італії з ним не погодилися члени руської делегації чернець Симеон і боярин Фома [12, с.147].

Частина дослідників пояснює цей протест особистими непорозуміннями з митрополитом Ісидором, якого вже тоді піднесли до гідності кардинала [14, р. 31-32]. Згодом до Симеона й Фоми приєднався підписант акта Авраамій, який по дорозі на Русь у столиці Угорщини Будині зрікся свого рішення. Проте, загалом у ставленні до унійних справ переважав позитивізм, на відміну від подій у самій Візантії, де навіть частина учасників Собору відмовилися від унії, заявивши, що їх насильно змусили підписати соборну угоду. А патріархи Александрійський, Антіохійський і Єрусалимський на Соборі в Єрусалимі 1443 р. проголосили анафему всім учасникам укладення акту про возз'єднання.

Ісидор при поверненні в руські землі ще в Будині виголосив Окружне послання до православних вірян Польщі, Литви, Лівонії та Московії [17, р. 77].

Радо вітали руську делегацію в Польщі (Краків, Перемишль, Холм), де проголосили про урівняння в правах католицьких і православних єпископів.

Непогано складалася для Ісидора ситуація на українських землях Великого князівства Литовського, оскільки митрополит отримав підтримку князівських і боярських родин Вишневецьких, Загоровських, Збаразьких, Острозьких, Семашків, Чорторійських – спадкоємців великих князів Київських. А в Києві з нагоди приїзду митрополита Київського князь Олександр Володимирович (Олелько) розпорядився передати йому всі маєтності собору св. Софії [12, с. 149].

Підтримав ідею унії князь Смоленський Юрій Лінгвінович, який до прибуття у місто ув'язнив учасника Ферраро-Флорентійського собору ченця Симеона, що відмовився від унії.

Правда, окрім схвальних реляцій, бували й випадки ворожого ставлення до репрезентанта унії. Наприклад, у Львові русини неприхильно поставилися до проведення Ісидором служби Божої в східному обряді в головному костелі латинської архієпископії [18, s. 86]. А київський князь Олелько у виданій Ісидору грамоті пропустив його титули папського легата і кардинала [12, с. 150]. Отже, руські й литовські правителі приймали Ісидора лише як православного митрополита, а не як легата папи.

На нашу думку, відкритий виступ проти унії в південноруській православній Русі був неможливий із кількох причин. По-перше, польські та литовські католицькі правителі (єпископ Краківський Збігнев Олесніцький, єпископ Віленський Матвій та архієпископ Ризький Генінг) у той час не визнавали законності обрання Папи Євгенія IV і були прихильниками «антипапи» Фелікса V. Тому унія, підтверджена Євгенієм IV, не мала для них жодного значення. По-друге, різні політичні причини заважали польському королю Владиславу III займатися внутрішніми проблемами, в т. ч. і церковними. Тому ніхто тут проти унії не виступав.

Водночас у Москві, дізнавшись про несприйняття унії на Сході, князь Московський Василій II та його оточення зайняли неоднозначну позицію щодо рішень Ферраро-Флорентійського собору.

І коли Ісидор урочисто в'їхав до Москви, перед ним несли латинський хрест і три булави, які знаменували кардинальський сан. В Успенському соборі при оголошенні многоліття Ісидор замість патріарха вимовив ім'я Папи Євгенія IV, а потім зачитав папське послання про унію і текст угоди. Вчинок Ісидора відразу викликав негативну реакцію Василя II, і митрополита ув'язнили в Чудівський монастир. Згідно з гіпотезою, Ісидор, ув'язнений у Чудовому монастирі московського кремля, склав рецепт першої російської горілки. Володіючи спеціальними знаннями та дистиляційними приладами, він став автором нового алкогольного напою вищої якості. Це «хлібне вино», як його спочатку називали, довгий час вироблялося виключно у Великому князівстві Московському і в жодному іншому князівстві Руському (така ситуація зберігалася до епохи промислового виробництва). Тому цей напій довгий час асоціювався з Москвою. А перше письмове вживання слова горілка в офіційному російському документі в його сучасному значенні датується указом імператриці Єлизавети Петрівни від 8 червня 1751 р., який регулював право власності на горілчані заводи [7, с. 412].

На четвертий день після приїзду Ісидора спішно скликали церковний собор у присутні єпископів – Суздальського Авраамія, Ростовського Єфрема, Рязанського Іони, Коломенського Варлаама, Сарайського Іова і Пермського Герасима, які засудили «латиньство» Ісидора [10, с. 356].

Однак, уже 15 жовтня 1441 р. Ісидор втікає з монастиря, а Василій II заборонив його переслідувати. Навіть коли митрополита заарештували в Твері, Василь II запропонував тверському князю Борису Олександровичу звільнити Ісидора і дати йому можливість переїхати в Литву [12, с. 151].

Дорогою на Захід Ісидор відвідав Галичину й Угорщину, де в 1443 р. провів переговори з польсько-литовсько-угорським королем Владиславом III Варненчиком, у результаті яких останній видав привілей про вільне сповідання християнами східного обряду в усіх королівських володіннях та урівняння їх у правовому статусі з католиками [11, с. 202]. Проте досить швидко у битві

з турками під Варною загинув король Владислав III та помер прибічник унії Константинопольський патріарх Митрофан II.

Слід відзначити досить обережні, вичікувальні, а навіть нерішучі дії московського князя Василя II. І це проявлялося не лише в досить толерантному ставленні до митрополита Ісидора, бо 1441 р. він звернувся до патріарха Константинопольського з послання, а в 1443 р. – до імператора, де підтримував унію з Римом [3, с. 29-31]. Це свідчило про те, що князь і московське духовенство так і не зважилися на офіційний розрив із Церквою, яка уклала Флорентійську унію. Не отримавши жодної відповіді з Константинополя, Василь II тривалий час очікував, перш ніж відкрито оголосити про розрив із Константинопольським патріаршим престолом.

Усе це спонукало Ісидора вирушити в Рим, звідки, за дорученням Папи Євгенія IV, відправився до Константинополя, де справляв свій архієрейський послух як митрополит Київський до 1448 р. Однак відбутися на Русь йому так і не вдалося через ряд причин (смерть імператора Іоана VIII Палеолога, поразка хрестоносців від османів на Косовому полі тощо).

Отже, доволі поширена думка про те, що нібито з другої половини XV ст. клір і миряни Київської митрополії були налаштовані проти укладеної Ферраро-Флорентійської унії, що всі одностайно і безапеляційно виступали проти підкорення папі Римському, – корінним чином іде врозріз зі всіма викладеними фактами. Тобто Руська церква законним чином не відкинула проголошеного об'єднання. Сталося так, що світська влада, при сприянні їй деяких представників духовенства, добилася того, що проголошена унія не була втілена у життя.

Водночас у Москві Московським митрополитом без дозволу Константинопольського патріарха було обрано Рязанського єпископа Іону (1448), що свідчило про прагнення Московії мати автокефальну церкву будь-яким способом, навіть неканонічним.

А 1453 р. перестала існувати православна держава греків. Перед падінням Константинополя Ісидор субсидював ремонт укріплень за власний кошт і був поранений у перші години пограбування столиці. Йому вдалося уникнути різанини, одягнувши мертве тіло в кардинальські мантії. Поки турки відрізали йому голову та показували вулицями, справжній кардинал відправився до Малої Азії з кількома незначними в'язнями як раб, а пізніше знайшов безпеку на Криті.

До цього добавилася зміна політики Польщі, яка уклала з Московією Віленську угоду 1449 р., що після обрання Іони ставила під сумнів визнання Ісидора духовним зверхником Русі [12, с. 155]. А також проявилася антиунійна політика східних патріархів, які скликали в 1450 р. Константинопольський собор, де викляли Флорентійську унію.

Не краще поводитися і представники латинського духовенства, зокрема польські архієреї. Польський дослідник XIX ст. Анатолій Левіцький відзначає: «Польща хотіла церковної унії, однак не такої, яка була укладена у Флоренції, з рівністю обох обрядів. Польща хотіла унії за латинським обрядом» [15, с. 259].

Проте, все таки, ще залишалися прихильники унії, особливо серед архієреїв. До них відносився Ісидор разом з учасником Флорентійського собору митрополитом Віссаріоном, а також Римські папи Калікст III і Пій II. Так, 1458 р. папа Калікст звернувся з листом до православного духовенства, в якому, з-поміж іншого, роз'яснював проблему *filioque*, як її трактував Ферраро-Флорентійський собор, також призначив папською буллою єпископом Галича константинопольського інока Макарія [13, р. 138-139].

До цього ж часу відноситься й висвячення, за взаємною згодою Риму і Константинополя, на митрополита Київського учня та однодумця Ісидора Григорія II Цамблака. У листі до польського короля Казимира папа Пій II брав під захист претендентів на Київську митрополію, призначених Константинополем, а самопроголошеного митрополита Іону називав уособленням «беззаконня і зла» [6, с. 50]. Це рішення, швидше за все, скасовувало умови Віленської угоди між Московією і Польщею. А митрополита Григорія визнали сім із дев'яти православних єпископів Польщі і Литви.

Сам же Ісидор 1455 р. повернувся до Риму і став єпископом Сабіни, імовірно прийнявши латинський обряд. Папа Пій II (1458–1464) згодом надав йому два титули поспіль, латинського патріарха Константинополя та архієпископа Кіпру, жоден з яких він не міг перетворити на реальну юрисдикцію.

Похований у Ватиканській базиліці. Це був останній митрополит, обраний і поставлений для всієї Русі в Константинополі. Після цього Московська митрополія відділилася від Київської, і в Москві почали обирати митрополитів без погодження та благословення патріарха. У 1458 р.

Константинопольський патріарх реорганізував Київську митрополію та надав українським митрополитам титул Київські, Галицькі та всієї Русі.

1459 р. у Москві скликали собор, на якому були лише московські попи, що прийняв рішення підтримати Іону, а Григорія не визнавати та продовжити антипапську і антиунійну політику [12, с. 159]. Отже, можна стверджувати, що Московія протиставила себе не лише Риму, а й Константинополю. Це були початки московського месіанізму, який із часом буде претендувати на провідну роль у Вселенському православ'ї, довершеністю якої стала теорія «Москва – Третій Рим». І, можливо, його загрозу передбачав саме митрополит Київський Ісидор, який шляхом долучення до процесу возз'єднання церков намагався відновити вплив і статус Київської митрополії.

Отже, надії на зближення церков у результаті Ферраро-Флорентійської унії на території Великого князівства Литовського, Польщі і Московії, незважаючи на потуги митрополита Ісидора, були змарновані. Несприйняття унійних ідей на православному Сході призвело до ускладнення православно-католицьких стосунків, що згодом спричинило військові конфлікти на міждержавному рівні.

Призначення митрополитом Київським учня Ісидора Григорія Болгарина, прихильника унії, викликало категоричне несприйняття Московським князівством і завершилося поділом Київської митрополії, після чого стало зрозумілим прагнення Москви до відокремлення її від Константинополя і започаткування ідей московського месіанізму. А загалом вище згадані події поклали початок занепаду православ'я на українсько-білоруських землях.

#### Список використаних джерел та літератури:

1. Балух В. Чому не вдається поєднати католицький Захід і православний Схід? (на прикладі Ферраро-Флорентійського собору 1438–1439 рр.). *Буковинський журнал*. 2014. № 4 (94). С. 182–202.
2. Бучинський Б. Змагання до руської унії з Римом в р. 1498–1506. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1909. Кн. IV. С. 100–136.
3. Бучинський Б. Студії з історії церковної унії. I. Ісидорова унія. *Записки наукового товариства ім. Шевченка* (далі НТШ). Львів, 1902. Т. LXXXV. Кн. V. С. 21–42.
4. Власовський І. Нариси історії Української Православної Церкви: в 4 т. Т. I (X–XVII). Нью-Йорк, 1955. С. 115–119.
5. Головащенко С. Історія християнства. Київ, 1999. 352 с.
6. Гудзяк Б. Грецький Схід, Київська митрополія і Флорентійська унія. *Записки НТШ*. Львів, 1994. Т. ССХХVIII. С. 48–64.
7. Ілюстрована історико-богословська енциклопедія: в 5 т. / голова ред. В.О. Балух та ін. Чернівці, 2025. Т. 2. 480 с.
8. Кочан Н. Флорентійська унія і Київська митрополія. До проблеми розвитку та втілення ідеї унії церков. *Знаки часу. До проблеми порозуміння церков*. Київ, 1999. С. 25–43.
9. Марисюк Ф., д-р. Питання унії русинів з Римом в часах Констанцького собору (причини до історії унії). *Січ. Альманах*. Львів, 1908. С. 283–329.
10. Полное собрание русских летописей..., изданных Археографической комиссией. Спб., 1853. Т. VI. 358 с.
11. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. Рим ; Нью-Йорк, 1976. Т. II. Ч. 1. 263 с.
12. Шевченко В.В. Православно-католицька полеміка та проблеми унійності в житті Русі-Україні доберестейського періоду. Київ, 2002. 416 с.
13. *Documenta Pontificum historiam Ucrainae illustrantia* / ed. A. Velykyj. Romae, 1953. Vol. 1. XX. 699 p.
14. *Kozreniowski J. Analecta Romana, quae historiam Poloniae saec XVI illustrant. Scriptores rerum*. Cracjviae, 1894. V, XV. 357 h.
15. *Levicki A. Unia Florenska w Polsce. Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny*. Kraków, 1899. T. 38. Ser. 2. S. 205–274.
16. Syropulos. *Vera historia unionis non vere inter Grecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratione Grese scripta* / ed. Robert Greyghton. Haaga, 1660. Sect. III-IV. Cap. I, 17.
17. *Theiner A. Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque Finitimarum Historiam illustrantia* (1410–1572). Romae, 1861. Vol. II. XXIV. 782 p.
18. *Zigler A. Die Union des Konzils von Florenz in der russischen Kirche*. Würzburg, 1938. 158 s.

#### References:

1. Balukh V. Chomu ne vdaetsia poiednaty katolytskyi Zakhid i pravoslavnyi Skhid? (na prykladі Ferraro-Florentiiskoho soboru 1438–1439 rr.). *Bukovynskiy zhurnal*. 2014. № 4 (94). S. 182–202.
2. Buchynskiy B. Zmahannia do ruskoi unii z Rymom v r. 1498–1506. *Zapysky Ukrainkoho naukovoho tovarystva v Kyievi*. Kyiv, 1909. Kn. IV. S. 100–136.
3. Buchynskiy B. Studii z istorii tserkovnoi unii. I. Isydorova unii. *Zapysky naukovoho tovarystva im. Shevchenka (dali NTSh)*. Lviv, 1902. T. LXXXV. Kn. V. 21–42.
4. Vlasovskiy I. Narisy istorii Ukrainkoi Pravoslavnoi Tserkvy: v 4 t. T. I (X–XVII). Niu-York, 1955. S. 115–119.
5. Holovashchenko S. Istoriiia khrystyianstva. Kyiv, 1999. 352 s.

6. Hudziak B. Hretskyi Skhid, Kyivska mytropoliia i Florentiiska unii. *Zapysky NTSh*. Lviv, 1994. T. CCXXVIII. S. 48–64.
7. Ilustrovana istoriko-bohoslovska entsyklopediia: v 5 t. / holova red. V.O. Balukh ta in. Chernivtsi, 2025. T. 2. 489 s.
8. Kochan N. Florentiiska unii i Kyivska mytropoliia. Do problemy rozvytku ta vtilennia idei unii tserkov. *Znaky chasu. Do problemy porozuminnia tserkov*. Kyiv, 1999. S. 25–43.
9. Marysiuk F., d-r. Pytannia unii rusyniv z Rymom v chasakh Konstanskoho sobora (prychyny do istorii unii). *Sich. Almanakh*. Lviv, 1908. S. 283–329.
10. Chubatyi M. Istoriiia khrystianstva na Rusy-Ukraini. Rym ; Niu-York, 1976. T. II. Ch. 1. 263 s.
11. Shevchenko V.V. Pravoslavno-katolytska polemika ta problemy uniinosti v zhytti Rusy-Ukrainy doberesteiskoho periodu. Kyiv, 2002. 416 s.
12. *Documenta Pontificum historiam Ucrainae illustrantia* / ed. A. Velykyj. Romae, 1953. Vol. 1. XX. 699 p.
13. Kozreniowski J. *Analecta Romana, guae historiam Poloniae saec XVI illustrant*. Scriptorum rerum. Cracjviae, 1894. V, XV. 357 h.
14. Levicki A. Unia Florenska w Polsce. *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny*. Kraków, 1899. T. 38. Ser. 2. S. 205–274.
15. Syropulos. *Vera historia unionis non vere inter Grecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratione Grese scripta* / ed. Robert Greyghton. Haaga, 1660. Sect. III–IV. Cap. I, 17.
16. Theiner A. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae getntiumgue Finitimarum Historiam illustrantia (1410–1572)*. Romae, 1861. Vol. II. XXIV. 782 p.
17. Zigler A. *Die Union des Konzils von Florenz in der russischen Kirche*. Würzburg, 1938. 158 s.